

Pažinkime Rokiškio dvarą praeit

MOKYTOJO METODINIS S SIUVINIS

UDK 719(474.5)(076.1)
Pa464
ISBN 978-9955-9994-2-3

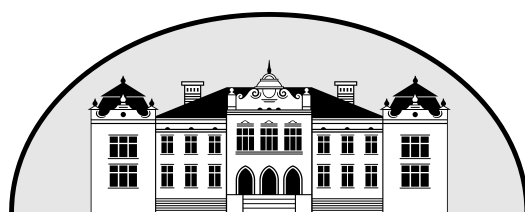
Mokytojo metodinis s siuvinis “Pažinkime Rokiškio dvar praeit ” parengtas ir išleistas gyvendinant 2007-2013 m. Žmogišk j ištekli pl tros veiksm programos 2 prioriteto "Mokymasis vis gyvenim " VP1-2.2-ŠMM-10-V priemon s "Neformaliojo švietimo paslaug pl tra" projekt "Muziejus - mokykla - moksleivis. Muziej ir bendrojo lavinimo mokykl nacionalinis partneryst s tinklas" Europos socialinio fondo ir Lietuvos Respublikos valstyb s biudžeto l šomis.

Sudar : Marijona Mieliauskien

Išleido: Vš Saviugdos centras

Fotografijos: iš Rokiškio krašto muziejaus fond

Viršelio fotografija: Ligitas Keraitis

ROKIŠKIO KRAŠTO MUZIEJUS

Tyzenhauzai Rokiškio krašte

Bronius Deksnys
filosofas

Tyzenhauzai – sena Vokietijos riterių giminė, pagal padavimus gyvenusi Holšteine ar Vestfalijoje. Tiksliai jų kilmės vietos nenustato ir Tyzenhauzenų giminės istorijos tyrinėtojai. Dalis šios giminės riterių XII ir XIII amžiais sandoroje persikėlė Padauguvę ir aktyviai talkininkavo liaudies besikuriantiems vokiečių feodalams, pavergiant baltus ir estų gentis. Livonijos ordino valstybėje ir Rygos vyskupijoje Tyzenhauzenai jo aukštas karines ir administracines pareigas. Tyzenhauzenai dalyvavo livonijoje karo žygiuose Lietuvoje. Savo ruožtu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenę, sibraudama Padauguvę, siaubė Tyzenhauzenų valdas.¹ Tyzenhauzenai turėjo baronų, vilių gijų ir grafų titulus.

XVI amžiuje žlugus Livonijos valstybei ir daliai jos žemių atitekus LDK (viliams ir Abiejų Tautų Respublikai), dalis Livonijos Tyzenhauzenų persikėlė LDK. Čia jie sutrumpino savo pavardę, pasivadindami Tyzenhauzais. Šios giminės tapimo LDK pavaldiniais ideologas buvo Livonijos politinis veikėjas istoriografas Henrikas Tyzenhauzenas (apie 1520 – 1600). Jis parašė ir Tyzenhauzenų giminės istoriją. Ragindamas livoniečius pereiti Lietuvos pusę, jis kartu atkakliai gynė jų luominius interesus.²

Lietuvoje Tyzenhauzai sulenkė, daugelis jų tapo katalikais. Kadangi Tyzenhauzai neteko dalies vald Padauguvyje, LDK valdžia kompensavo jų netektą dvarais ir senomis nijomis naujojoje taryboje. Tyzenhauzai čia sigydavo dvarus ir santuokomis su vietos dvarininkų dukterimis ar našlėmis.

Tyzenhauzai šiaurės rytuose Lietuvoje pasirodė XVII amžiaus pradžioje. Tai susiję su Rokiškio valdžiusios kunigaikštės Krošinskių šeimos nusilpimu. Šie kunigaikštės valdė Rokiškį ir jo apylinkes nuo XVI amžiaus pradžios. Tačiau XVII amžiuje Krošinskiai vis dažniau savo valdas išnuomodavo arba užstatydavo variekiams dvarininkams.

1633 metais, mirus Jurgiui Krošinskiui, Rokiškio dvarus išsinuomuoja trejiems metams Kupiškio seniūnas, rotmistras, o viliams pulkininkas Vilhelmas Tyzenhauzas (mirė 1676 m.). Kupiškį, gal ir kitas valdas jis gavo vietoje Padauguvės prarastą valdą, taip pat ir už tarnybą LDK. Tyzenhauzas buvo vedęs Krošinskių dukterį ir tuo būdu jau suartėjęs su Rokiškio savininkų šeima. Tai prieštarauja figūrai. Gali būti, kad iš Livonijos jis atsinešė ir vokiečių baronų kininkavimą patirtį. Tačiau kartu Lietuvoje parodė ir kitą baudžiavinio feodalo ranką. Kupiškio seniūnos valstiečiai skundėsi, kad naujasis seniūnas pasunkino baudžiavos jungimą, lyginant su tuo, kuris buvo seniūnijos valdžiausi Gosievski laikais. Valdant Vilhelmui Tyzenhauzui, Kupiškio seniūnijoje vyko „raganų teismai“. 1641 ir 1646 metais jis sušaukė teismus, kuriuose kankinant moteris, tartas raganavimu, buvo priimti sprendimai jas sudeginti. Buvo sudeginta ir valstietė – Tyzenhauzo vaikų maitintoja, tarta, kad ji nunuodijusi šiuos vaikus.³ 1653 metais Krošinskis (veikiausiai Karolis) su savo ir Vilhelmo Tyzenhauzo ginkluotais žmonėmis išvyko iš Rokiškio dragūnų, kurie su hetmano universalu buvo atvykę Rokiškį paimti kariuomenei priklausančių grūdų.

Tyzenhauzui išsinuomavus Rokiškį, 1634 m. buvo sudarytas Rokiškio inventorių, kurio sutrumpintas nuorašas yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštis skyriuje.⁴ Tai vienas seniausių dokumentų, atskleidžiančių Rokiškio valstiečių gyvenimo bruožus, dvarininkams keliamus reikalavimus. Gaila, kad dokumento nurašintojai neperkėlė nuorašą tos inventoriaus dalies, kur išvardinami dvarui priklausantys kaimai ir jų gyventojai. Nuomodamasis Rokiškio dvaras, Vilhelmas Tyzenhauzas supirkinėjo ir aplinkinį buvusią žemę. Po 1639 metų jis nusipirko Skiemonis (Skemus), 1646 metais – Vyžnė, galbūt ir kitas vietas.

1687 metais Adomas Krošinskis, minėtojo Karolio Krošinskio sūnus, užstatė Rokiškį su Aukštadvariu ir Naujadvariu savo žmonai Elenai Vainaitėi. Mirus vyrui, ji ištekėjo už Jono Tyzenhauzo. Tai Kupiškio seniūnas, Vilhelmo Tyzenhauzo ir Kotrynos Krošinskaitės sūnus. Jono Tyzenhauzo ponia Juozapas Krošinskis (veikiausiai Elenos Vainaitės sūnus) užrašė (savo mirties atveju) tėvui ir motinos dvarus Steponui Tyzenhauzui, matyt, savo broliui (Juozapas Krošinskis Konfederacijos metu žuvo dvikovoje⁵). Bet XVII a. juose dar šeiminkauja Jonas Tyzenhauzas.

XVIII amžiaus pradžioje Rokiškyje šeiminkavo Naugarduko vaivada Steponas Tyzenhauzas, kuriam Juozapas Krošinskis buvo užrašęs tėvui valdytus dvarus. Tai buvo sunkus metas. Vyko Šiaurės karas. Per Lietuvą žygiavo Rusijos caro Petro I ir Švedijos karaliaus Karolio XII kariuomenės. Vyko konfliktai ir tarp Lietuvos feodalų. Kraštas kentė sunkią badmetę. Maro epidemija mirties šluota šlavė šiaurės rytų Lietuvos kaimus. 1710 metų Pandėlio parapijos krikšto metrikų nuorašas knygoje užrašyta: „Pestis magna: September, October, November, December“⁶. Tai reiškia, kad 1710 metų rugsėjo, spalio, lapkričio ir gruodžio mėnesiais Kupiškio parapijoje siautėjo didelis maras. Siautėjo jis ir kitose parapijose. Tose parapijose, kur iki maro buvo pakrikštijama apie šimtą vaikų, dešimtmetį po maro krikštai apsiribodavo nepilna dešimtimi naujagimių.

Šiaurės karo vykių palietė ir Stepono Tyzenhauzo valdas. Vienas šių vykių užfiksuotas Rokiškio dvaro dokumente nuoraše. Ten rašoma, kad Naugarduko vaivada Steponas Tyzenhauzas, kai jam reikėjo apmokėti

kontribucij maskoliams ir švedams, 1707 metais užstat majorui Lizandrui Vyžei i palivark , palikdamas ten kaip užstat ir 300 p r gr d . Kai po met vaivada pasiunt savo pasiuntin atsiimti užstato, Lizandras, atidav s Tyzenhauzo galiotiniui tik dal gr d , pasi l likusi atsiimti atvykti kit kart . Kit kart jis gr d ne tik negr žino, o m grasinti ir grasinimus vykd . Lizandras atved švedus Tyzenhauzo Skrobiški palivark ir m su jais ten pl šikauti. V l vyko teismai, bet tuo tarpu mir Lizandras, galb t ir pats Steponas Tyzenhauzas, nes nurimus kraštui, 1711 metais t vo prad t byl su Lizandro palikuonimis jaut s s nus Jonas.⁸

Pats Steponas Tyzenhauzas dar 1704 metais savo valdas padalino s num. Jonui, matyt, vyriausiajam, atiteko Skrebiškis, Rokišk l s, Petrašiškis, Alseta, Slavinciškis, Auksiniai r mai Vilniuje Trak gatv je, taip pat Paplavai su mal nais ir popieriaus fabriku. Mykolui – dvarai Gardino apylink se ir Rožiniai r mai Vilniuje toje pat Trak gatv je. Stanislovas gavo Giedrai ius, Jurgis - Ginteliškes.⁹

LDK raštininkas Mykolas Tyzenhauzas ved Aleksandr , Pranczevi i dukter . Ji kaip krait vyrui atneš pus Žaloduko dvaro. Jo pilnu savininku po t vo Mykolo mirties 1726 metais tapo s nus Benediktas Tyzenhauzas. Benedikto sesuo Teres iš jo vienuoles, brolis Antanas tapo kunigu. Benediktas Tyzenhauzas 1722 metais ved Ann Beginsk . Jos t vai kaip dukters krait žentui perdav Pastovi dvar . Po Benedikto mirties Pastovys atiteko s nui Antanui Tyzenhauzui (1733–1785) – žymiam XVIII amžiaus ekonomistui, LDK paizdininkui, Gardino seni nui, valstyb s ekonomij valdytojui.

Galimas dalykas, kad pati valstyb s ekonomini reform ir kult rinio gyvenimo pertvarkymo id ja formavosi tvarkant jo paties valdom Postav dvar . Valdydamas Postavus, Tyzenhauzas medin gyvenviet pavert m riniu miesteliu. Jo turgaus aikšt buvo apstatyta m riniais namais, pastatyti nedideli dvaro r mai, popieriaus fabrikas ir audimo mon .¹⁰

Antanas Tyzenhauzas vykd reformas ir kitose valdose. Gardine jis k r pirm j LDK botanikos sod , steig buhalter , statybinink , veterinarijos mokyklas, steig manufakt ras. Valdydamas valstyb s ekonomijas, Tyzenhauzas pasiek nemaž , nors ir laikin rezultat . Ta iau jo reformos suk l valstie i pasipriešinim . Karalius Stanislovas Augustas 1780 metais atleido Tyzenhauz iš užimam pareig , o manufakt ras panaikino.

XVIII amžiuje Rokiškio dvarai priklauso Tyzenhauz giminei. Kaip prisimename, šimtme io pradžioje Steponas Tyzenhauzas šias valdas užraš s nui Jonui, LDK kardininkui Gali b ti, kad tuo metu Tyzenhauzai dar nelaik Rokiškio dvar svarbiausiais. Jie dažnai išnuomodavo Rokišk vairiems dvarininkams. 1745 metais Benediktas Tyzenhauzas perdav Rokišk su Juozapava, Aukštadvariu ir Naujadvariu nuomininkui Ernestui Klioneriui. 1749 metais veikiausiai tomis pat teis mis šias žemes vald Magnus Filinhofas. 1767 metais Mykolas Tyzenhauzas su žmona Barbora užstat Rokišk Antanui ir Praksedai Sesickiams. Bet tais pat metais j išpirko ir perdav už didesn sum Barboros Tyzenhauzien s t vui Juozapotui Zybergui.

1775 met d m (sodyb) surašymo dokumente Barbora Zybergait - Tyzenhauzien jau vadinama Tiškevi iene, buvusia Kosakovskiene. Jai priklauso Rokiškis su Aukštadvariu. Jie užstatyti Inflant vaivadaui Zybergui.¹¹ Veikiausiai Barbora Zybergait po pirmojo vyro Mykolo Tyzenhauzo mirties ištek jo už Kosakovskio, o v liau dar ir už Tiškevi iaus. Ta iau šiame dokumente užfiksuoti ir kit Tyzenhauz kaimai. Tai Vaidlonai, Vederyn , Naujadvaris, Vyžuona, Vyžei iai, Skemai. Vilniaus vyskupo Ignoto Masalskio nurodymu sudarytuose parapij aprašymuose, kur surašyti visi kaimai ir kokiems dvarininkams jie priklauso, užrašyta, kad Alekn kaimas priklauso seimo seni nai iui Ignotui Tyzenhauzui.

Tarp Barboros Kosakovskien s ir Tyzenhauz vyko gin aid l dvar . Jie minimi Barboros susirašin jime su t vu Juozapotu ir broliu Jonu Zybergais. Šis susirašin jimas (1768–1770m.) saugomas Lietuvos nacionalin s Martyno Mažvydo bibliotekos rankraš i skyriuje Kosakovski šeimos fonde.¹² Ji pati duoda nurodymus Mirabelio dvaro valdytojui, brolis duoda patarim bylos su Tyzenhauzais klausimu, t vas konsultuoja dukr d l Rokiškio ir Aukštadvario užstatymo. Galimas dalykas, kad Barbora Kosakovskien gin ijosi teismuose d l dvar ir su s numi Ignotu Tyzenhauzu.

Kaip pamename, Pastovi dvar vald Antanas Tyzenhauzas, po kurio mirties šis dvaras atiteko Mykolo Tyzenhauzo ir Barboros Zybergait s s nui Ignotui.¹³ Dokumentuose Ignotas Tyzenhauzas vadinamas Lietuvos p s iosios gvardijos šefu. V l, kaip ir XVIII amžiaus pradžioje, Tyzenhauzai susid r su dideliais l žiais valstyb s ir visuomen s gyvenime. Su tre iuoju Abiej Taut Respublikos padalinimu LDK tapo Rusijos imperijos šiaur s vakar kraštu. Valstie iams pasunk jo baudžiavos jungas, nes Rusijos imperijoje jis buvo sunkesnis nei LDK. Buvo vesta rekr t prievol . Valstie ius gaudyti rekr tus buvo pavesta dvar savininkams. Nors dar tre dal šimtme io veik Vilniaus universitetas, kur ger išsilavinim gaudavo daug jaun bajorai i , bet po 1831 met sukilimo jis buvo uždarytas.

Bet tuo sunkme iu Ignotas Tyzenhauzas pasiremdamas d d s Antano patyrimu pertvarkant Postavus, m si naujovi Rokiškyje. Palaiapsniui buvo suformuota taisyklingo sta iakampio formos Rokiškio miestelio aikšt , Laukup s vagoje rengti tvenkiniai, pasodintas parkas. 1801 metais rytiniame aikšt s pakraštyje užbaigti statyti klasicizmo stiliaus vieno aukšto dvaro r mai su aukštu pusr siu ir kupolu virš portiko.

Tyzenhauz šeimos santykiai su Rusijos valdžia buvo priešaringi. Viena vertus, Ignoto Tyzenhauzo ir Marijanos Pšezdzieckos dukt Sofija buvo Rusijos carien s r m freilina ir bendravo su caru Aleksandru I,

antra - Ignotas Tyzenhauzas buvo Napoleono paskirtos Vilniaus gubernijos administracijos nariu, o jo sūnūs Konstantinas ir Rudolfas kaip lenkų daliniai karininkai dalyvavo Napoleono žygyje Rusijai.

Ignoto Tyzenhauzo vaikai pasižymėjo neeiliniais talentais. Sofija Tyzenhauzaitė parašė turiningus atsiminimus, kuriuose sodriai atskleisti Lietuvos diduomenės gyvenimo bruožai XIX amžiaus pradžioje. Jos plunksnai priklauso ir penki istoriniai romanai, parašyti prancūzų kalba.

Ignoto Tyzenhauzo sūnus Konstantinas (1786 – 1853) – žymus XIX amžiaus gamtininkas ornitologas. Vilniaus universiteto auklėtinis, Napoleono žygio Rusijai dalyvis, po karo kurį laiką slapstėsi užsienyje. Po amnestijos grįžęs gimtuosius kraštus, Konstantinas dirbo gamtos mokslų srityje, tyrinėdamas Vidurio Europos paukščius, palaikė ryšius su žymiaisiais to laiko Europos ornitologais. Prieš mirtį Konstantinas pavedė sūnui Reinoldui išleisti jo neužbaigtą darbą apie paukščių kiaušinius. Sūnus vykdė tėvo paveldėtą darbą: 1862 metais Varšuvoje buvo išleistas Konstantino Tyzenhauzo atlasas „Lenkijos paukščių ologija“, kuris, mokslininkų nuomone, ir dabar neprarado aktualumo.¹⁴

Tyzenhauzai dvarams administruoti sugebėjo parinkti sumanius ir iniciatyvius žmonius. Vienas jų – Rokiškio dvaro administratorius Jonas Horodeckis, kilęs iš Pastovio apylinkių. Vilniaus universiteto auklėtinis Horodeckis, kaip ir jo šeimininkas Konstantinas Tyzenhauzas, mėgo gamtos mokslus. Rokiškio grafystės dvarų ekonomų susirinkimuose jis skaitydavo paskaitas gamtos mokslų klausimais ir aiškino, kaip mokslą pritaikyti kiniame darbe.¹⁵

Napoleono žygio dalyvis Jonas Horodeckis buvo rokiškėnų dalyvavimo 1831 metų sukilime organizatorius ir vadas. Jis sakė dvarų ekonomams iš kiekvieno valakinio kio atsiųsti po vieną pike ginkluotą valstietį. Medžiotojai turėjo atvykti ginkluoti šautuvais. Rokiškio dvaras sukilimo būrys dalyvavo kautynėse su Rusijos kariuomene Zarasuose. Kai sukilimas buvo numalšintas, baudėjų dalinys Rokiškyje suėmė grupę žmonių – bajorų, kunigų, valstiečių, kurie buvo nugabenti Daugpilio tvirtovėn, kur įsteigta tardymo komisija. Kadangi Horodeckio tarp suimtujų nebuvo (jo tolesnis likimas nežinomas), sulaikytieji rokiškėnai visą kaltę vertė sukilimo vadui: jie dalyvavo sukilime priversti, nes Horodeckis grasinėjo mirties bausme už atsisakymą eiti sukilimui. Tardytojai atkakliai klausinėjo suimtuosius rokiškėnus, koks buvo Tyzenhauzo vaidmuo sukilime. Tardomieji aiškino, kad apie tai jie nieko nežino, nes Tyzenhauzo tuo metu Rokiškyje nebuvo. Aukštadvario ekonomas Jonas Grinevičius, duodamas parodymus komisijai, sakė, kad Horodeckis į pasiuntė joti Postavus su laišku Tyzenhauzui. Tačiau pabėgęs susitikimo su baudėjuais, Grinevičius grįžęs iš pusiaukelio ir grįžęs laišku Horodeckiui.¹⁶

Baudžiavai baigiantis, Tyzenhauz Rokiškio dvar valstiečiai buvo pervesti piniginiams, kas turėjo teigiamą poveikį ir baudžiauninkams stiprėjimui. Dvidešimties dešimtinė ariamos žemės ir dešimties dešimtinė pievų dydžio kiskis mokėjo dvarui 40–50 rublių mėnesio. Valstiečiai pasidarė uolesni ir išmaningesni, jų kiuose padaugėjo gyvulių, pradėti geriau tręšti laukai, dmištrobos buvo perstatomos baltasių su mėriniais pamatais. Sumažėjo karštam. Valstiečiai mėgdavę leisti vaikus mokyklai.¹⁷ Pagal 1858 metų vieną Vyžuonos vaitystės kaimuose buvusią mokyklą, mokytojų ir mokinių sąrašą, devyniose mokyklose mokėsi 77 berniukai ir mergaitės.¹⁸

Nors Rokiškio dvarininkai kalbėjo lenkiškai, jie nebuvo abejingi lietuviškai kalbai. Kunigas Silvestras Gimžauskas pasakojo, kaip Reinoldui Tyzenhauzui užsakius, jis vertė lietuviškai kalbėti Haidno oratorijos apie pasaulio sutvėrimą, Mocarto „Te Deum“ ir kitų kompozitorių kūrinių lotyniškų tekstus. Iš pradžių Tyzenhauzas su šiuo užsakymu kreipėsi Žemaičių kunigų seminarijos rektoriui. Bet seminarijoje neatsirado žmonių, kurie būtų mąstę šio darbo. Tada grafas paprašė Vilniaus kunigų seminarijos rektorių rasti klieriką vertimui. Kadangi klierikas S. Gimžauskas jau buvo žinomas kaip sugebantis eiliuoti poetinius kūrinius, jam šis darbas ir buvo pavestas. Kartu su mokslo draugu Kurjevskiu, vėliau istoriku ir Vilniaus katedros prelatu, Gimžauskas išvertė minėtus tekstus. Kunigų seminarijos klierikų choras muzikos klasikiniais lietuviškai giedojo Tyzenhauzų rymuose Vilniuje Trakgatyje.¹⁹ Galimas dalykas, kad Reinoldas Tyzenhauzas buvo numatęs, kad šie kūriniai bus sugiedoti lietuviškai jo lėšomis statomoje Rokiškio bažnyčioje. Reikia prisiminti, kad tai buvo pats juodžiausias lietuviškos spaudos draudimo keturiasdešimties metų vidurys, kai Rusijos imperijos valdžia visomis priemonėmis stengėsi surusinti ir supravoslavinti Lietuvą.

Tyzenhauzų kultūrinės veiklos viršūnė – naujos Rokiškio bažnyčios pastatymas. Kai Reinoldas Tyzenhauzas kreipėsi Rusijos valdžiai prašydamas leidimo statyti naują bažnyčią vietoj sudegusios, gubernatorius užrašė rezoliuciją, kad rokiškėnams naujos bažnyčios nereikia, kad jie gali melstis netoliese esančiose Obelių, Kamajų ar Panemunelio bažnyčiose. Ir vis dėlto grafiui Tyzenhauzui pavyko gauti leidimą bažnyčios projektavimui ir statybai. Didingas neogotikos stiliaus pastatas užbaigė Rokiškio miesto aikštės formavimą, uždarydamas ją iš vakarų pusės. Jis tapo ne tik rokiškėnų šventove, bet ir paminklu Tyzenhauzų giminės kultūrinei veiklai Rokiškyje.

Reinoldas Tyzenhauzas mirė 1880 metais. Tai buvo paskutinis Tyzenhauzų giminės vyriškosios linijos atstovas. Rokiškio dvaras per Reinoldo seserį Mariją perėjo grafo Pšezdzieckių giminei.

- ¹ Hermanas Latvis, Hermanas Vartberg . *Livonijos kronikos*. Vilnius, 1991, p. 202.
- ² Co ä š ðä ö ää .t.14, , 1973 .216
- ³ *Ragan teismai Lietuvoje*, Vilnius, 1987, p. 207, 225.
- ⁴ VUB RS, F. 5, B. 28 – 2334.
- ⁵ Ten pat, I. 261, 253
- ⁶ Ten pat, I. 230
- ⁷ LVIA, F. 669, Ap. 1. B.7, I. 54
- ⁸ VUB RS, F. 5, B. 28 – 2334, I. 256.
- ⁹ Ten pat, I. 55 – 56, taip pat: Kosciolkovski S.. *Antoni Tyzenhauz*, t.1.I. 41 – 42.
- ¹⁰ *Słownik geograficzny Królestwa polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 8, Warszawa, 1887, s. 848 – 849.
- ¹¹ LVIA, SA. 18548, I. 154
- ¹² *Lietuvos nacionalin Martyno Mažvydo biblioteka*. Rankraš i skyrius, F. 99, B. 221, 243, 244, 1900.
- ¹³ Aftanazy R. *Dzieje rezydencji na dawnich kresach Rzeczpospolitej. Województwo wileńskie*. t. 4, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1993, s. 310.
- ¹⁴ Dagys J. *Medžiaga tirti biologijos istorijai Lietuvoje. Iš moksl istorijos Lietuvoje*, t. 1, Vilnius, 1960, p. 42 – 43
- ¹⁵ *Polski słownik biograficzny*. T. 1, zeszyt 44, s. 11.
- ¹⁶ LVIA, F. 437, Ap.1, b.210
- ¹⁷ *Lietuvos TSR istorijos šaltiniai*, t. 1, Vilnius, 1955, p. 443 – 444.
- ¹⁸ RKM, B. 4008, I. 147 – 148.
- ¹⁹ Stakauskas J. *Naujieji nacionalizmai ir katalik bažny ia Lietuvoje*, Vilnius, 2003, p. 270.

Straipsnio ištraukos perspausdintos iš Rokiškio krašto muziejaus leidinio „Tyzenhauzai Lietuvoje ir kaimynin sevalstyb se“ (konferencijos pranešimai), 2007 m.

* * * * *

Rokiškio dvaro sodybos žalioji aplinka

Elvyra Vaitulevi ien ,
menotyrynink

Parkas – tai sud tingas gyvas gamtos ir žmogaus k rinys. J sudaro tam tikras žem s plotas, vandens telkiniai, želdini deriniai, g lynai, pastatai, vair s renginiai ir dekoratyvin s skulpt ros. Tinkamoje vietoje kurtas parkas, turintis darni sudedam j dali sandar , yra ilgalaik , vertinga gyvenamosios aplinkos puošmena.

Tikslios datos, kada užveistas Rokiškio parkas, nemini išlik dvaro dokumentai (literat roje yra nuorod – 1797 m.). Visiškai logiška galvoti, kad XVIII a. pabaiga – XIX a. pradžia – sodybos formavimosi laikotarpis yra ir parko k rimosi pradžia. Tuo labiau, kad parko planin strukt ra yra labai tampriai susieta su visos sodybos bei prie dvaro išaugusiu Rokiškio miestelio planavimu. 1905 m. rekonstruojant centrinius r mus esmini pakitim parke nepadaryta. Jis toks išliko iki ketvirtrojo dešimtme io pabaigos.

Parko klest jimo laikotarpiu reik t laikyti XIX a. vidur . Vienas tuometini dvaro valdytoj Konstantinas Tyzenhauzas buvo garsus mokslininkas. Dvaro parke jis reng gamtos tyrim laboratorij ir zoologijos sod . R muose buv s turtingas gamtos muziejus su 3000 eksponat , gyt ekspedicijoje po Krym ir kitus kraštus.

D mesio verta buvo ir dvaro daržininkyst , tur jusi ne vien ekonomin , bet mokslin reikšm . Dvaro botanikos sode aug 63 r šys vairi augal .

Po antrojo pasaulinio karo parkas atiteko Rokiškio tarybiniam kiui, kuris ne tik nesir pino išsaugoti park , bet tiesiog j apleido ir net naikino. Savo ploto apimtimi parkas priklauso prie mažesni j park grup s; jis užima tik apie 6 ha. Ta iau ia nepriskai iuotas plotas, kuris susij s su sodybos ir parko kompozicija – tai tvenkini teritorija.

Parko kompozicija

Rokiškio parkas domus savo planine kompozicija. Vyrauja tiesios, palyginti pla ios al jos. Beveik visa parko teritorija suskirstyta geometrin s formos plotais. ia ryškiai išsiskiria kompozicinis centras – centriniai

r mai, esantys pa iame parko viduryje. Pagal juos atitinkamai išd styti ir kiti pastatai bei parko elementai. Aiški kompozicin ašis, tai yra kryptis, jungianti pagrindin važiavim su r mais, kuri taip pat yra ir parko simetrijos ašis. Einant iš vakar pus s nuo pagrindini vart r m link, kompozicin ašis kerta plat paradin gazon , atveriant pla i perspektyv r mus. Kitoje r m pus je kompozicin ašis sutampa su pagrindine parko al ja. rytus kompozicin ašis išeina parko aplink , kur atsiveria perspektyva laukus. Vakarini je sodybos dalyje ji sijungia miestelio planin strukt r ir sutampa su pagrindin s miesto gatv s – aikšt s ašimi. Vakarini je miesto dalyje kompozicin aš uždaro neogotikin bažny ia.

Kalbant apie parko kompozicij , b tina pamin ti vandens telkinius - tvenkinių sistem . Park sudaro tarpusavyje sujungtos trys atskiros dalys. Pirm j dal užima jau min ti kastiniai tvenkiniai ir prie j esanti teritorija su akmens m ro pastatais (tai buv s dvaro bravoras) ir pylimu – Tyzenhauz al ja, atverian ia gili perspektyv centrinius r mus. Antr j arba centrin dal – parko teritorija, esanti tarp reprezentacini parko vart ir r m . Tai didžiulis sta iakampio formos plotas su ovalo veja, apjuosta važiavimo kilpa. šalis nuo vejos tankiomis medži eil mis atskirtas šiaur vaisinis sodas, pietus - dalis parko, nusit sianti iki kinio sektoriaus. Teritorija, esanti už r m rytus, sudaro pagrindin paties parko masyv , susiliejan su centrine dalimi. Kaip tik šioje dalyje labiausiai išryšk ja originalus radialin s plano strukt ros pob dis. Tai labai retai sutinkamas planinis kompozicinis sprendimas ir bene vienintelis toks pavyzdys m s respublikoje.

Rytin parko dal sudaro trys radialin s al jos, susieinan ios pusapskrit aikštel , esan i priešais rytin r m fasad . Centrin radialin al ja sutampa su kompozicine visos sodybos planavimo ašimi. Kitos al jos, simetriškai išvestos viduriniajai, eina šiaur s ryt ir pietry i kryptimis. Toliau rytus, kur al jos nutolsta viena nuo kitos, jas skersai kerta dvi tiesios al jos, išvestos lygiagre iai viena kitai piet -šiaur s kryptimi.

Šonin s parko dalys, esan ios šiaurini je ir pietini je pus se, ypa nuo r m ir paradin s vejos pietus, turi landšaftinio planavimo bruož ; ia dingsta al jos, ir tak tinklas išsivingiuoja tarp medži ir kr m bei didesni aikšteli vairios formos kilpomis. Šiaurini je pus je geometrinio planavimo principas geriau išsilaik s, nes ia nemaž plot šiaur s vakar pus je užima vaisinis sodas. Už kelio, einan io tiesia linija iš šiaur s pietus ir skersai kertan io vis vakarin parko dal , medži apsupti stov jo kiniai-pagalbiniai statiniai, o už j prasid jo daržininkyst s-g lininkyst s teritorija, už musi vis šiaurini parko pakrašt .

Pa ioje parko teritorijoje n ra didesni vandens telkinių . Du kastiniai tvenkiniai, esantys tarp miestelio ir sodybos, faktiškai jau atsiduria lyg ir už parko rib , ta iau jie neatskiriami nuo bendros kompozicijos. Tvenkiniai tur jo ne tik estetin , bet ir kin reikšm : 1825 m. inventoriuose minima, kad „ tvenkiniuose užveista daug žuv “. Be to, tvenkinių d ka vakarin je parko zonoje susidarydavo dr gnesnis mikroklimatas, palankus augmenijai tarpti ir malonus karštomis vasaros dienomis. Tvenkinių zona su želdiniais buvo taip pat puikus barjeras, apsaugantis sodyb nuo miestelio dulki .

Rytini je parko dalyje buvo iškasta keletas griovi vandens pertekliaus nutraukimui. Per griovius buvo nutiesti dail s mediniai tilteliai – ne tik susisiekimo priemon , bet ir svarbus dekoratyvinis elementas. Pagrindinis kompozicinis parko centras yra centriniai dviej aukšt r mai, pastatyti visiškai lygioje vietoje.

Pietini je parko dalyje buvo rengtas teniso kortas. j ved platus tiesus kelias nuo pagrindinio r m fasado pus s. Netoli korto buv ruoštos didžiul s s puokl s ir netoli j nediduk medin pav sin . Visa parko teritorija buvo aptverta tvora, kurios statybai panaudotos vairios medžiagos: geležis, akmenys, plytos, medis. Smulki sias architekt rines parko formas sudar dekoratyvin s vazos, pastatytos priešais r m parko fasad . Al j pakraš iuose buv išd styti paprasti medini loteli su atkalt mis suolai, dažyti šviesiai gelsva spalva.

Parko želdiniai

Rokiškio parko apželdinimas yra mišraus pob džio. ia, greta medži eili , simetriškai išvest al j , taisyklingai sudaryt grupi ir gyvatvori centrin je parko dalyje yra nemaža ir landšaftinio apželdinimo element -kr m masyvai ir grup s, vaizdingai išd styti pavieniai medžiai, jaukios pievel s. Netgi plotai tarp radialini al j apželdinti landšaftiniu b du. Parke išlikusi medži r ši n ra labai vairi . ia vyrauja daugiau vietiniai – uosiai, liepos, žuolai, klevai, juodalksniai. Retesni r ši medžiai buvo tik pavieniai egzemplioriai ir jie sukaupti daugiau centrin je dalyje.

Labai svarbus kompozicijos elementas yra priešais r mus ovalo formos aikšt – veja, apjuosta apvažiavimo kilpos ir medži eili iš abiej pusi .

Pokario metais parkas netur jo r pestingo šeimininko, tod l jo vaizdas labai sumenko. Vis pirma buvo sugadinta nusauginam j griovi sistema. Vandens perteklius, ilg laik telkšodamas parke, pakenk augmenijai; masiškai prad jo nykti medžiai...

Straipsnio ištraukos perspausdintos iš Rokiškio krašto muziejaus leidinio „Rokiškio dvaro r mams – 200 met “ (mokslin s konferencijos medžiaga), 2001 m.

Apie Rokiškio miesto ir dvaro gyventojus, jų veiklą duomenys pateikia Rokiškio krašto muziejus saugomi dvaro dokumentai (Rokiškio krašto muziejus-4034,4035)

Rokiškio grafystės topografinis aprašymas

Rokiškio grafystė, grafo Konstantino Tyzenhauzo, Lenkijos armijos pulkininko, apdovanoto legionieriaus garbės kryžiumi, tėvonija yra Vilniaus gubernijoje, Ukmergės paviete, Rokiškio ir Kamajų parapijose. Nuo jos iki gubernijos centro Vilniaus yra 22 mylios, pavieto centro Ukmergės 12 mylių, Rygos uosto 23 mylios, Utenos turgaus – 7, Kupiškio – 5, Pandėlio – 3, Subačiaus – 3 mylios. Grafystė eina 12 palivarkų, 3 miesteliai, 111 kaimų, 70 vienkiemiai, 1 gyvenvietė ir 1 slabada šalia kariamos. Jos ilgis prieš vairą plotis yra 8 1/2 mylios. Rytuose ji ribojasi su Kurliandijos Mitavos gubernija, šios Vitebsko vonija ir Garsmužių su Budbergų žemėmis. Lietuvoje jos ribos eina su Kurklių starostės Petkevičiaus valdomais Obeliais, Toplickių Šileikiais, Šilanski Kraštais, Rōmeri Bagdoniškiu ir Antanašų kaimu, Klemanski Dagiliais, Pliateri Salagubiškiais, Veisenhof Jūžintais, Sapiegos kaimu Užpaliais, Rudamin Kamajliais, Tupalski, Ordų Jurgiškiais, Svadas klebonija ir Roden Gudiškiais. Pietuose ribojasi su Sapiegos Užpalių kaimais, Pomarnacki Savičiais ir Morikoni Salomis. Vakaruose ribojasi su Morikoni Salomis, Piotucho Alseta, Stravinskis ir Turpanemunliu, Komarovski Kavoliškiu, Pomarnicki Kraštais, Lisicki Parokiškiu, Navackio Serapiniškiu, Talnevičiais, Rokiškio klebonija, Kupsio Vengeryne, Morikoni Vikoniais, Chylevski ir Misteri Kazliškiu, Komarūnuškiu, o Kurliandijoje su valstybiniu Elsmužių dvaru. Šiaurėje taip pat ribojasi su Kurliandijos valdiškais Birmužių ir Zasmužių dvarais. Grafystė užima 2235 valakus 72 procentais žemės plotą. Ji vidutinio derlingumo. Pievos ir ganyklos prastokos, todėl jos vėliai. Nors miško turi ne kiekvienas palivarkas, jo pakanka grafystės poreikiams. Ežerai nelabai žuvingi, o jų grafystėje priskaičiuojama 21. Visi palivarkų pastatai, kariamos gerame stovyje. Kininkavimo lygis, valstieji pragyvenimas yra vidutiniškas. Turgas vyksta 2 miesteliuose, kermačiai būna dideli. Linus parduoda per Rygą, Angliją ir Olandiją, kur jie labai vertinami ir už Rokiškio linus yra mokama brangiau.

1825 m. Rokiškio miestelio gyventojų sąrašas

1. Gydytojas Sacharovas, gyvenęs išdui priklausaniam 2 galvams Turgaus aikštėje, valdė 85 procentais sodybinį sklypą.
2. Prievaizdas Tupalskis, gyvenęs išdui priklausaniam 1 galvams ir valdė 85 procentais sodybinį sklypą.
3. Krautuvininkas Fiodoras Karpovas, gyvenęs edas gatvėje ir turėjęs nuosavą namą bei 50 procentais žemės.
4. Kailiadirbys Justinas Liutunskis, gyvenęs edas gatvėje ir turėjęs 50 procentais žemės bei 2 galvams.
5. Audjas Motiejus Vitkauskas, gyvenęs edas gatvėje nuosavame name ir turėjęs 75 procentais žemės sklypą.
6. Kailiadirbys Steponas Žukauskas, gyvenęs edas gatvėje ir turėjęs nuosavą namą bei 50 procentais žemės sklypą.
7. Kalvis Jacekas Makuška, gyvenęs edas gatvėje, valdė 75 procentais žemės sklypą.
8. Puodžius Pranciškus Malevičius, gyvenęs edas gatvėje 2 galvams nuosavame name ir valdė 150 procentais žemės sklypą.
9. Daraktorius Juozapas Mikuckis, gyvenęs edas gatvėje 1 galvams valdiškame name ir valdė 150 procentais žemės sklypą.
10. Krautuvininkas Abraomas Ozerovičius, gyvenęs Turgaus aikštėje 2 galvams valdiškame name ir valdė 85 procentais žemės sklypą.
11. Krautuvininkas Jankelis Šimelovičius, gyvenęs valdiškame name ir valdė 85 procentais žemės sklypą.
12. Faivišas Jankelevičius, gyvenęs Turgaus aikštėje valdiškame 2 galvams name ir valdė 85 procentais žemės sklypą.
13. Tekintojas Antanas Stankevičius, gyvenęs turgaus aikštėje valdiškame 1 galvams name ir valdė 110 procentais žemės sklypą.
14. Kalvis Jurgis Preis, gyvenęs Turgaus aikštėje 2 galvams nuosavame name ir valdė 201 procentais žemės sklypą.
15. Herciukas Jankelovičius, gyvenęs Turgaus aikštėje 2 galvams name ir valdė 110 procentais žemės sklypą.
16. Šmuilas Lipmanovičius, gyvenęs Turgaus aikštėje valdiškame 2 galvams name ir valdė 110 procentais žemės sklypą.
17. Abraomas Leizerovičius, gyvenęs Turgaus aikštėje 2 galvams valdiškame name ir valdė 110 procentais žemės sklypą.
18. Orelis Jankelovičius, gyvenęs Turgaus aikštėje valdiškame 2 galvams name ir valdė 60 procentais žemės sklypą.

19. Katilius Arijus Leibovi ius, gyven s Turgaus aikšt je valdiškame 2 gal name ir vald s 60 prent žem s sklyp .
20. Ponas Lisickis, gyven s Kamaj gatv je valdiškame 1 galo name ir vald s 50 prent žem s sklyp .
21. Rusas Ivanas Vasiljevas, gyven s Kamaj gatv je valdiškame 1 galo name ir vald s 150 prent žem s sklyp .
22. Ponas Plavkis, gyven s Kamaj gatv je 2 gal valdiškame name ir vald s 150 prent žem s sklyp .
23. Varkaliai Leizeris Joselovi ius ir Volfas Šelovi ius, gyven Kamaj gatv je 2 gal name ir vald 150 prent žem s sklyp .
24. Zund Icikovi ius, gyven s Kamaj gatv je 1 galo name ir vald s 150 prent žem s sklyp .
25. Mauša Leibovi ius, gyven s Kamaj gatv je 1 galo name ir vald s 150 prent žem s sklyp .
26. Žyd špitol , esanti Kamaj gatv je nuosavame žyd kochalo name kartu su 150 prent žem s sklypu.
27. Siuv jas Šlioma Izraelovi ius, gyven s Kamaj gatv je nuosavame name ir vald s 150 prent žem s sklyp .
28. Kazimieras Kinderis, gyven s Kamaj gatv je 2 gal name ir vald s 150 prent žem s .
29. Nochmanas Chaimovi ius, gyven s Kamaj gatv je nuosavame name ir vald s 150 prent žem s .
30. Ra ius Tomašas Suchovieskis, gyven s Kamaj gatv je 1 galo name ir vald s 100 prent žem s sklyp .
31. M rininkas Karolis Sasnauskas, gyven s Kamaj gatv je 1 galo name ir vald s 100 prent žem s sklyp .
32. Skardininkas Abraomas Javelovi ius, gyven s Kamaj gatv je nuosavame name ir vald s 100 prent žem s sklyp .
33. Kailiadirbys Markelis Judelovi ius, gyven s Kamaj gatv je 1 galo name ir vald s 100 prent žem s sklyp .
34. Leizeris Hercukovi ius, gyven s Kamaj gatv je 1 galo name ir vald s 100 prent žem s sklyp .
35. Jankelis Davidovi ius, gyven s Kamaj gatv je 1 galo name ir vald s 100 prent žem s sklyp .
36. Batsiuvyvs Juozapas Vyšniauskas, gyven s Kamaj gatv je 1 galo name ir vald s 100 prent žem s .
37. Berelis Abramavi ius, gyven s Kamaj gatv je 1 galo name ir vald s 100 prent žem s sklyp .
38. Našl Ona Gregoravi ien , gyvenusi Kamaj gatv je 1 galo name ir dirbusi 100 prent žem s sklyp .
39. Hirša Leibovi ius, gyven s Kamaj gatv je 1 galo name ir dirb s 100 prent žem s sklyp .
40. Stalius Mykolas Didiška, gyven s Turgaus aikšt je 2 gal name ir dirb s 85 prentus žem s .
41. Ligonin , sik rusi Turgaus aikšt je 2 gal name.

1825 m. Rokiškio miestelio statistiniai duomenys

Viso Rokiškyje – 78 sklypai
 edas gatv s dešin je pus je nuo Turgaus aikšt s – 8 sklypai
 edas gatv s kair je pus je nuo Turgaus aikšt s – 6 sklypai
 Turgaus aikšt je dešin je pus je – 14 sklyp
 Turgaus aikšt je kair je pus je – 6 sklypai
 Dvarui priklaus 28 namai, išj 9 dviej gal ir 19 vieno galo
 Nuosav nam buvo - 15
 Krautuvi su osterija (arbatine) - 10

Rokiškio miestelio gyventoj nacionalin sud tis 1825 m.

1825 m. Rokiškyje gyveno 43 šeimos
 Lietuvi – 11 šeim
 Lenk – 9 šeimos
 Žyd – 20 šeim
 Rus – 3 šeimos

Rokiškio miestelio m rin s parduotuv s 1825 m.

Viso m rini parduotuvi – 10
 Išj tuš i -5
 Abraomo Ošerovi iaus – 2
 Abraomo Leizerovi iaus – 1
 Fiodoro Karpovo -2

Rokiškis seniau ir dabar

Rokiškio aikštė XX a. 4 deš.

Rokiškio aikštė 2010 m.

Rokiškio dvaro kiniai pastatai. XX a. pradž.

Šioje vietoje dabar tvenkinys

Rokiškio dvaro kumetynai XX a. 7 deš.

Taip ši vieta atrodo 2012 m.

Rokiškio rajono dvarai

Valstybės:

1. Onuškio
2. Ilzenbergo
3. Obelių
4. Aleksandravilės
5. Tarnavo
6. Aukštadvario
7. Kavoliškio
8. Šalies
9. Rokiškio

Savininkai:

1. Panemunio
2. Pandilio
3. Rokiškio (Zaboravos)
4. Bagdoniškių
5. Gaišionių
6. Edas
7. Petriošiškių
8. Kraščių
9. Antanaševičių

1989–1991 metais rajone inventorizuoti 27 dvarai. Jie buvo rašyti respublikos laikinos apskaitos objektų sąrašais ir suteiktas išaiškinamo kultūros paminklo statusas. Šiuo metu iš 27 išaiškintų dvarų likę tik 19, kitus sunaikino laikas. Šalies ir Rokiškio dvarai rašyti respublikiniam nekilnojamųjų kultūros vertybių registro statinių kompleksų sąrašui. Tad šie dvarai yra neprivatizuotini.

Onuškio buvusio dvaro sodybos teritorija su parku užima 12,5 ha. XVIII amžiuje Onuškio vietovė priklausė Rajeckiams. XVIII–XIX amžiuje sandoroje Onuškis nusipirko Juozapas Komaras, miręs 1847 metais. Jo sūnus Teofilis Onuškis pastatė vilą lyvoje klasicizmo rėmė (projektavo Vavcinecas Cezaris Anikinis), labai tinkamai buvo pasirinkta vieta ant kalnelio, šalia kelio. Rėmė fasade puikavosi 11 kolonų, atgręžtas parkas. Tai buvo stačiakampės formos pastatas, iškilęs ant aukšto dideliais langais pusrėmė. Rėmė centriniame dalyje buvo 2 aukštai, o šonai 1 aukšto. Rėmė stogas dvišlaitis. Onuškio rėmė mai sudėgė per I pasaulinį karą, nors meniškai griuvęsi atlaikė net II pasaulinį karą ir stovi šiandien. Teritorijoje visi dvaro pastatai buvo išdėstyti pasagos forma. Angliško planavimo parke augo daug vertingų medžių: eglės, maumedžiai, pušys, storiausia iš jų išlikusi – veimutinė pušis, reta paprastosios eglės kandeliabrėnė forma. Visi medžiai buvo susodinti grupėmis, kad neužstotų laukų ir horizonto.

Onuškio dvaro rėmė mai XX a. pradžioje.

Onuškio dvaro rėmė mai 2009 m.

Tarnavo buvusio dvaro sodyba su parku užima 12 ha. Šiame žemėlapyje seniosios dvarinės dvare iki 1994 metų keli valdybos monarcho profs junga rengė poilsivietį, vėliau ši planatsisakė ir pretenzijų pastatus dabar neturi. Žinoma, kad Tarnavo dvaras valdė Veizenhofai. 1998 metais žemėlapyje seniosios dvarinės pateikė prašymą mokesi inspekcijai apie Tarnavo dvaro pripažinimą bešeimininkiu, kadangi savininkai nenustatyti. Dvaro rėmė mai baigia suirti, stovi be langų ir durų. Rėmė mai pastatyti ant kalvelės, aplink kurtas didelis parkas su takais, vedančiais prie Rašėžero.

Kavoliškio buvusio dvaro sodybos teritorija sudaro 7,5 ha. Dvaras buvo pastatytas apie 1700 metus. XVIII a. pabaigoje sigalėjus klasicizmui, pastato centre atsirado portikas, paremtas 4 medinėmis kolonomis, virš kolonų buvo rengtas siauras balkonas. Keturšlaitis stogas buvo dengtas gontais. Paskutiniai Kavoliškio dvaro savininkai buvo broliai Hektoras Leopoldas ir Julius Komorovskiai. Julius Komorovskis buvo dabartinio Lenkijos respublikos prezidento Bronislavo Komorovskio senelis. Kavoliškis garsėjo turtinga biblioteka bei jė šeimos archyvu. Šiuo metu rėmė jau nėra, jie buvo nugriauti XX a. 7-ajame dešimtmetyje. Išlikę 2 pastatai, kuriuose buvo gaminami garsūs grafiens Komorovskienės sausainiai bei ledinukai ir karamelės.

Kavoliškio dvaras 1914 m.

Kavoliškio dvarviet . 2006 m.

Saldaini ir konditerijos fabriko pastatai. 2006 m.

Angliški biskviti, gaminti Kavališkyje, pakuoti

Kavoliškio fabrike, kuris priklauso grafienei E. Komorovskienei, gaminti kaimininkas.

Ilzenbergo buvusio dvaro sodyba su parku užima 10 ha. Juodupis seniūnijoje prie Latvijos sienos išlikęs senas parkas ir dvaro pastatai. Vokiečiai kilmės Rusijos inžinierius, tiesęs Maskvos-Peterburgo geležinkelį, nusipirko žemę ir pastatė rūmus. Sodybą pavadino žmonos Ilzės vardu. Parkas veistas gražioje vietoje prie Ilgio ežero. Parke žaliuoja 23 vietiniai medžiai ir krūmų šys. Paskutinį savininką buvo Livija Dimšienė.

Ilzenbergo dvaro pastatai 1957 m.

Ilzenbergo dvaras 2006 m.

Salos dvaro sodyba su parku sudaro 12 ha. Tai viena iš dviejų dvaro sodybų, rašytą naujų respublikinių kultūros vertybių registrą. Salos nuo seno priklausė Radvilų giminei. XVIII a. viduryje Salos pradžioje eiti iš rankų rankas, kol atiteko Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išdo raštininkui Martynui Morikonui ir jo žmonai Aleksandrai Tyzenhauzaitei. XVIII a. pab. Ignotas Morikonis pastatė klasicistinius dvaro rūmus, bažnyčią, taip pat krėmų vaikų muzikos mokyklą. Jo sūnus Liucijonas Morikonis buvo paskutinis valdovas Salos. Po 1863 m. jis Salos pardavė Reinoldui Tyzenhauzui. Jo valdymo laikais dvaras išgyveno „aukso“ amžių. Parke buvo rengtas teatras, kuriame vaidino aktoriai net iš Prancūzijos. Mirus grafui, dvarą paveldėjo jo sesuo Marija Tyzenhauzaitė su savo vyru Aleksandru Pšezdzieckiu. Paskutinis Salos savininkas buvo rašytojas ir diplomatas Reinoldas Pšezdzieckis (1884-1955). Nuo 1924 m. dvare veikė žemės ūkio mokykla, vėliau pertvarkyta žemės ūkio technikum. Iki 2002 m. r. muose veikė mokykla. Nuo 2004 metų dvare kasmet rengiamos tarptautinės kalbotyros vasaros mokyklos, kurioms kmingas pavyzdys pritraukia ir daugiau renginių: čia jau vyksta Vilniaus universiteto literatūros konferencijos, Vilniaus Dailes akademijos studentų praktikos ir kiti renginiai.

Sal dvaras r. mai XX a. pradžioje.

Sal dvaras r. mai 2008 m.

Petriošiškio dvaro teritorijai priklauso 2,5 ha žemės, dar yra ir žemės, kurios paskirties žemės Šiuo dvaru r. pinamasi, jis tvarkomas pavyzdinai.

edas buvusio dvaro sodyba su parku sudaro 24 ha teritoriją. Išlikę keli dvaro sodybos kiti pastatai, jais anksčiau naudojosi kol kas, o 1993 m. grįžinti Ladyg ir Sakalauskų giminei. Žinoma, kad edas, kaip ir Panemunio, Onuškie dvarus, statė ir valdė Komarų giminė.

edas dvaro sodybos kiti pastatai. 2006 m.

Antanaš s buvusio dvaro sodybos saugoma teritorija užima 18 ha plotą. XVIII a. II pusėje šį dvarą valdė Bilevičiai, vėliau Morikonai, o XIX a. pradžioje jau Riomeriai. Antanaš įe apsigyveno žymus veikėjas Juozapas Mykolas Riomeris (1880-1945). Be Antanaš s Juozapas Mykolas Riomeris valdė Bagdoniškį, Kriauną. Pirmieji r. mai Antanaš įe neišlikę, jie sudegė 1855 metais. Tada Edvardas Riomeris, Mykolas sūnus, pradėjo statyti naują m. rin. namą, neogotikinio stiliaus, susidedantį iš dviejų dalių. Dvare buvo saugomi dideli antspaudai, tabakiniai ir žiedai bei paveikslų rinkiniai. Didelę vertę turi Riomerių šeimos archyvas, kuriame buvo sukaupti dokumentai nuo XVI a. Dvaro r. mus po karo naudojo ir tvarkė kol kas, po to – žemės, kio bendrovė. V. liu dvaro pastatas buvo privatizuotas.

Antanaš s dvaro r. mai. 1861m. A. Riomerio piešinys.

Antanaš s dvaro r. mai (fragmentas) 2006 m.

Bagdoniškio buvusio dvaro sodyba su parku sudaro 19 ha. Bagdoniškio dvaras minimas XIX a. minimas, kur nusipirko Mykolas Juozapas Riomeris (1778–1853). Prieš pat mirtį dvarą jis paliko savo 7 metų našlaičiui vaikui Mykolui Kazimierui Riomeriui, augusiam su seneliu. Mykolo Kazimiero Riomerio šeimoje Bagdoniškio dvare 1880 m. gimė žymus teisininkas Mykolas Riomeris. Jis vasaras leisdavo Bagdoniškio dvare, turėjo pasistatytą vasarnamą, nes dvarą valdė jo sesuo Elvyra. Lietuvių okupavus rusams, profesorius Riomeris pasitraukė į viškus, kur 1945 m. mirė. 1993 m. dvarą atgavo M. Riomerio dukros.

Bagdoniškio dvaras prieš II pasaulinį karą.

Bagdoniškio dvaras 2009 m.

Pandilio buvusio dvaro sodyba su parku užima 21 ha. XVII amžiuje dvaras priklausė Rajeckams. 1767 m. dvarą nupirko Ignas Koscialkowskis ir šiai giminei dvaras priklausė iki 1922 m. Po to buvo parduotas broliams Stumbriams, po Stumbrių kur laikinai dvaro savininku buvo Zaborskis. Centrinis dvaras ir kitus statinius pastatė Koscialkowskiai XIX a. II pusėje. Rūmai stovėjo ant kalvos prie Apašios upės. Stumbriai, negalėdami suremontuoti aplūžusių rūmų, juos nugriovė. Išlikę tik pamatai. Dabar labai pakitęs Mykolo Koscialkowskio veistas parkas, kuris buvo kurtas Italijos romantizmo laikais – augalai sodinti kvadratais. 1993 m. išlikę dvaro pastatai grąžinti penkiems Stumbrių šeimos nariams.

Kraščių buvusio dvaro sodybos teritorija 21 ha. Kraščių dvaras rūmus 1892 m. pastatė Juozas Tupalskis, kurį parkas, sodas, valdė ir 4,5 ha dydžio ežerą. Vėliau dvare buvo kurta pradžios mokykla, kuri veikė iki 1966 m. Kol kokiomis laikais dvare taip pat veikė kontora ir parduotuvė. Tupalskiai dvarą atgavo 1990 m.

Gaionių buvusio dvaro sodybos saugoma teritorija 14 ha. Šis dvaras apie 300 metų valdė baronai Rosenai. Dvi paskutinės baronų kartos gyveno mediniame 1870 m. statytame name. Tai buvo neoklasicizmo stiliaus laisvos interpretacijos statinys. 1894 m. dvaras buvo perstatytas. Dvaras grąžintas savininkams Rosenams. Šiuo metu jis restauruotas, prižiūrimas.

Gaionių dvaro rūmai 2002 m.

Kraščių dvaras 2006 m.

Panemunio buvusio dvaro sodyba su parku ir senov s gynybiniais tvirtinimais, vadinami Pilies kalnu, užima 17,8 ha. Jau XVI a. Panemunio centre b ta didel s gyvenviet s – dvaro ir miestelio kairiajame Nemun lio krante. Žinoma, kad Nemun lio upe nuo seno jo prekybos kelias su Livonija. 1598 m. Panemunio vals ius atiteko kunigaikš iui Jurgiui Masalskiui. Dvar 1635 m. nupirkus Oziemblovskiams, jis iš priešingos up s pus s perkeliamas prie Pilies kalno. 1773 m. dvaras atiteko Morikoniams, kurie j rekonstravo. Dar kart XIX a. viduryje Komarai dvaro ansambl rekonstravo. 1924 m. dvar nusipirko Osvaldas Lauriškis. Tai buvo reprezentaciniai r mai su vertingais, savitais Liudviko XV stiliaus salonais bei neogotiškais kabinetais, biblioteka. Iki 1993 m. r muose veik mokykla. 1993 m. r mai gr žinti Osvaldo lauriškio palikuonims. Šiuo metu Panemunio dvaras prie sunykimo ribos, nepriži rimas.

Panemunio dvaro r mai 2010 m.

Norintiems pagilinti žinias apie Rokiškio rajono dvarus, si lome paskaityti Rokiškio krašto muziejaus archyve esan ias bylas:

Bylos nr.	Bylos pavadinimas
70 (1)	Žinios apie Rokiškio dvar
70 (2)	Žinios apie dvarus
194	Rokiškio grafyst nuo 1825 m.
1c	Rokiškio dvaro r mai
1b	Rokiškis 16-18a
208	Tyzenhauz kult rin veikla
161	Istoriniai tyrimai apie Rokiškio dvar
268	Istoriniai tyrimai apie Rokiškio dvar
19 (1)	Rokiškio krašto dvarai
19 (2)	Rokiškio krašto dvarai
70 (2)	Žinios apie krašto dvarus
70 (3)	Žinios apie krašto dvarus
70 (4)	Panemunio dvaro dokumentai
394	Rokišk li (Zaboravos) dvaro r m aprašymas
394a	Rokiškio dvaro parko rekreacin s aplinkos kompleksinis tyrimas
70 (5)	Gamtos paminklas Ilzenbergo parkas ir Ilzenbergo dvaras
70 (6)	Komar šeimos istorija. Onuškis
70 (1)-b	Dokumentai iš Rokiškio dvaro archyv apie Rokiškio dvaro šeimynai mok tus atlyginimus, išlaidas rekr tams, ligoninei (lenk k.)

Naudingos bei domios informacijos apie Lietuvos praeit , gyvenim dvaruose, romantiškus jausmus ir pan. rašoma knygose:

Sofija Tyzenhauzait „Reminiscencijos“, Vilnius, 2004

Gabriel Giunteryt Puzinien „Vilniuje ir Lietuvos dvaruose“, Vilnius, 2005

Jozef Weyssenhoff „Sabalas ir panel “, 2006

Rokiškio grafyst s dvar archyv galite skaityti muziejaus el. svetain je esan ioje skaitmenin je bibliotekoje: www.muziejusrokiskyje.lt

ROKIŠKIO KRAŠTO MUZIEJUS

Adresas

*Tyzenhauz al. 5, LT-42115, Rokiškis
Tel.: +370 458 52261, +370 458 52639
Tel./faksas +370 458 52835*

*Ekskursijos ir edukacinės programos
užsakomos iš anksto tel.: +370 458 31512,
+370 615 44586*

*El. paštas: muziejus@rokiskyje.lt
El. svetainė: www.muziejusrokiskyje.lt
www.wood-craft.eu*

*Si lome naudotis nemokama paslauga- **audiogidais**
lietuvi , latvi , angl ir rus kalbomis*

***Ekspozicij darbo laikas:**
antradieniais - sekmadieniais 10.00-18.00 val.*